

Ελευθερία και υπακοή στην Ορθόδοξη Χριστιανική Ηθική

Ορθοδοξία / Χριστιανική Ανθρωπολογία

Βασίλειος Τ. Γιούλτσης, Ομότ. Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.

Ελευθερία και υπακοή είναι δύο έννοιες, που ενώ για τον ελεύθερο φιλοσοφικό στοχασμό αποτελούν συνήθως μια καθαρά λογική αντίφαση, για τη χριστιανική σκέψη και ζωή είναι μια αδιάσπαστη ενότητα. Η βασική αυτή διαφορά μάς υποχρεώνει να δούμε τις έννοιες αυτές παράλληλα στο φιλοσοφικό στοχασμό και στη χριστιανική σκέψη για να κατανοήσουμε καλύτερα τη συνοχή και την ενότητά τους μέσα στη νέα πραγματικότητα, που εισάγεται με το ορθόδοξο ήθος.

Φυσικά οι μη χριστιανικές απόψεις για την υπακοή είναι γνωστό πως λίγο πολύ συμπίπτουν. Έτσι παραμένει κλασσικό αυτό, που υποστηρίχτηκε από τους κλασσικούς, ότι η υπακοή είναι συμμόρφωση στο πρόσταγμα. Η συμμόρφωση αυτή αποτελεί συνήθως τη μοναδική εκλογή, γιατί το πρόσταγμα, όπως ξέρουμε, αντιστοιχεί σε μια ποιότητα υπεροχής. Έτσι υπακούει εκείνος, που δε μπορεί να παρακούσει στον άλλο, που υπερέχει. Με το συλλογισμό αυτό δικαιώνεται κι ο ίδιος ο Πλάτωνας, που μετά την εμπειρία του απ' τη σικελική περιπέτεια χαρακτηρίζει την υπακοή «γνώρισμα δούλου». Ανάλογες απόψεις βρίσκουμε και στην αρχαία λατινική φιλολογία και σε κείμενα ασιατικών λαών.

Ας δούμε στη συνέχεια τη σημασία της ελευθερίας. Στους ορισμούς που δόθηκαν κατά καιρούς ξεχωριστή θέση κατέχει η άποψη του Επίκτητου. Σύμφωνα μ' αυτήν ελευθερία είναι η πράξη, που γίνεται μετά την απομόνωση της φαυλότητας. Έτσι η ελευθερία παρουσιάζεται ως τρόπος ζωής ή συμπεριφοράς, που εναρμονίζεται με την ηθική και τη λογική. Με μια τέτοια θεώρηση όμως ποιος μπορεί να εγγυηθεί ότι η ηθική ή η λογική των ανθρώπων θα προσδιορίσει αντικειμενικά την ελευθερία; Γιατί όλοι γνωρίζουν πόση ανηθικότητα και παραλογισμός κρύβεται πολλές φορές πίσω από φαινομενικά ηθικές ή λογικές ανθρώπινες ενέργειες. Φυσικά είναι αυτονόητο πως μια τέτοια εξάρτηση της ελευθερίας από τη λογική και την ηθική υποτάσσει την πρώτη στις δευτέρες και τη θεωρεί αξιολογικά

κατώτερη.

Μια άλλη άποψη, που διατυπώθηκε στο χώρο της πολιτικής φιλοσοφίας κι έρχεται ως συνέχεια της σκέψης του Επίκτητου, είναι εκείνη που χαρακτηρίζει την ελευθερία ως τήρηση ενός πρότυπου αγαθότητας ή λογικής, που αναγκαστικά πρέπει να αναζητηθεί στο κράτος. Με άλλα λόγια το κράτος το ίδιο είναι η ηθική ολότητα και η πραγμάτωση της ελευθερίας. Στην άποψη αυτή, που είναι ιδέα του Εγέλου, βλέπουμε ταύτιση κράτους και ελευθερίας. Όλα αυτά όμως πίσω από μια σκοπιμότητα να υπάρχει η ελευθερία για χάρη του κράτους, για να υπακούουν οι πολίτες σε μια ηθική ολότητα, που επιβάλλει την ελευθερία. Υποτάσσουμε, δηλαδή, τον άνθρωπο για να τον κάνουμε ελεύθερο, όποιος όμως δεν υπακούει πρέπει να πιεστεί, να εξαναγκαστεί για να γίνει ελεύθερος (!).

Στο σημείο αυτό πρέπει να ομολογήσουμε ότι ορθώνεται ένα ανυπέρβλητο αδιέξοδο. Τί πρέπει να προτάξει κανείς, τη συλλογική ή την ατομική ελευθερία; Από το αδιέξοδο αυτό βγήκε γρήγορα η φιλοσοφία χαρακτηρίζοντας την ελευθερία ως σύνθετη έννοια, που μπορεί αποσπασματικά ν' ανήκει στη φιλοσοφία, τη φυσική, τη μεταφυσική, την πολιτική και την ηθική. Το κομμάτιασμα όμως της ελευθερίας είχε ως αποτέλεσμα πρώτα τη διάσπαση της ανθρώπινης προσωπικότητας και στη συνέχεια τη δημιουργία αντιφάσεων, αφού ξέρουμε πως οι προηγούμενες περιοχές βρίσκονται συχνά μεταξύ τους σε διαλεκτική αντίθεση. Ποιός μπορεί ν' αμφισβητήσει ότι συνήθως για χάρη της ελευθερίας καταπιέζονται ανθρώπινες συνειδήσεις, καταστρέφονται τεράστιες σε οικονομικό αντίκρουσμα περιουσίες, πουλιούνται ή αγοράζονται ακόμα και ολόκληροι λαοί στα τραπέζια των διεθνών συναντήσεων και χύνονται ποτάμια αίματος; Λίγοι ελεύθεροι τρελλοί ή φανατικοί μπορούν να σκορπίσουν τον πανικό και τον όλεθρο σ' ολόκληρο τον πλανήτη μας.

Βλέπουμε λοιπόν πως η ελευθερία και μαζί της κι η υπακοή δεν μπορούν να εξαρτηθούν ούτε από την ηθική, ούτε από τη λογική, ούτε κι από αυτή την ιδέα μιας ηθικής ολότητας, που απαιτείται είτε από το κράτος είτε ακόμα κι από τη θρησκεία. Στις περιπτώσεις αυτές η εξάρτηση δουλώνει τον άνθρωπο κι αφού παραγνωρίσει την πνευματική του υπόσταση τον υποτάσσει σε μια ολοκληρωτική αναγκαιότητα. Τέτοιες ολοκληρωτικές αναγκαιότητες στο χώρο του κράτους είναι οι κοινωνιστικές ουτοπίες και στο χώρο της θρησκείας οι χιλιασμοί, οι μεσσιανισμοί και οι θρησκευτικές απολυτοποιήσεις.

Χρειάζεται λοιπόν ν' αναζητήσουμε το αληθινό νόημα της ελευθερίας έξω από τις παραπάνω περιοχές στα πλαίσια ενός ορισμού, που απορρίπτει την αναγκαιότητα, καταργεί την υποταγή και δέχεται στον άνθρωπο την πνευματική αρχή, την πνευματική καταγωγή και την ποιότητα. Στο Χριστιανισμό η ελευθερία συνδέθηκε με το πνεύμα. Αυτό φαίνεται στη διακήρυξη του Αποστόλου Παύλου· «Ο Κύριος το

πνεύμα εστίν ού δε το πνεύμα Κυρίου, ελευθερία». Στη διακήρυξη αυτή βλέπουμε την αναφορά της ελευθερίας στο πνεύμα, απ' όπου η ελευθερία αποκτά την απόλυτη αξία όχι πια ως ολοκληρωτική αναγκαιότητα, αλλ' ως υπερβατική αξία και ποιότητα αδιάβλητη, ακέραιη και πλήρης. Τα γνωρίσματα αυτά της ελευθερίας αντιστοιχούν σε αλήθειες της ορθόδοξης θεολογίας, γι' αυτό κι η ελευθερία στο ορθόδοξο ήθος είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της νέας κοινωνικής πραγματικότητας, που βιώνεται στο χώρο της αγίας μας Εκκλησίας.

Για να κατανοήσουμε τις παραπάνω θέσεις πρέπει να θυμηθούμε ότι μετά την πτώση του ανθρώπου από κακή χρήση του αυτεξουσίου (*ελευθερίας*) η ανόρθωσή του συντελείται ως απελευθέρωση από την αμαρτία με την καταβολή του αίματος του Κυρίου ως λύτρου. Κι είναι γνωστό ότι στα κείμενα της Καινής Διαθήκης ο Χριστός παρουσιάζεται ως ελευθερωτής του ανθρώπου όχι μόνο από τη δουλεία στον πονηρό, το θάνατο και την αμαρτία, αλλά κι από την εξουσία που ασκούσε πάνω του το γράμμα του Νόμου. Έτσι η νέα διαθήκη και συμφωνία του Θεού με τον άνθρωπο γίνεται ο «τέλειος νόμος της ελευθερίας» για την Εκκλησία, που εμφανίζεται ως περιοχή της αληθινής ελευθερίας του ανθρώπου, γιατί είναι περιοχή της φανέρωσης του Αγίου Πνεύματος.

Το βασικότερο λοιπόν πρόβλημα, στο οποίο έρχεται να δώσει απάντηση ο Χριστιανισμός με την Εκκλησία, είναι το πρόβλημα της ανθρώπινης ελευθερίας. Αν αφαιρέσουμε την ελευθερία, παύει να έχει νόημα ολόκληρο το έργο της θείας οικονομίας, ο Νόμος, οι Προφήτες, η ενανθρώπιση του Λόγου του Θεού, ο θάνατος και η ανάστασή Του, η κάθοδος του Αγίου Πνεύματος και τέλος η σύσταση της Εκκλησίας. Κι όλα αυτά γιατί κατάχρηση της ελευθερίας (*αυτεξουσίου*) προκαλεί την πτώση, και αποκατάσταση και αληθινή χρήση της ελευθερίας προκαλεί την ανόρθωση και ανάπλαση «του πεπτωκότος».

Αλλ' η ελευθερία είναι και ατμόσφαιρα μέσα στην οποία κινείται και εκφράζεται η χριστιανική αλήθεια. Γι' αυτό και δεν μπορεί να υπάρχει αλήθεια, εκεί που δεν υπάρχει ελευθερία ή ελευθερία εκεί που δεν υπάρχει αλήθεια. Μετέχοντας ο άνθρωπος με τη χάρη του Αγίου Πνεύματος στην αλήθεια του Χριστού βρίσκει την αληθινή ελευθερία. Γι' αυτή τη συγκλονιστική πραγματικότητα μας βεβαιώνει ο Κύριος με τα λόγια του· «γνώσεσθε την αλήθειαν και η αλήθεια ελευθερώσει υμάς».

Η πραγματική ελευθερία είναι καρπός της αλήθειας, που ταυτίζεται με την αληθινή ζωή. Η ζωή αυτή είναι ζωή «εν Αγίω Πνεύματι», κατά την οποία με τα μυστήρια της Εκκλησίας αποσπάται ο άνθρωπος από τη χοϊκή ρίζα του Αδάμ και μπολιάζεται στην πνευματική ρίζα του Χριστού. Μόνον ο Χριστός ως νικητής του θανάτου και πηγή της ζωής προσφέρει στον άνθρωπο την απελευθέρωσή του από

τα δεσμά του θανάτου και την αληθινή ζωή. Όταν ο άνθρωπος περιορίζεται από τη φθορά και το θάνατο είναι φυσικό να αισθάνεται και να ζει ως δούλος. Ζει στο χώρο της πτώσεως, στο χώρο της δεσμεύσεως, της αναγκαιότητας, της βιολογικότητας, στο χώρο του «παρά φύσιν». Όταν όμως λυτρώνεται από τα δεσμά αυτά αισθάνεται και ζει ως τέκνο του Θεού. Ζει στην περιοχή της αναπλάσεως, της αιωνιότητας, της θείας υιοθεσίας, της ελευθερίας, στην περιοχή του «κατά φύσιν». Μ' άλλα λόγια, ελευθερία είναι η βεβαίωση της πνευματικής αρχής μέσα στον άνθρωπο, η αποδέσμευσή του από τη βιολογική αναγκαιότητα του άτομου και η μεταμόρφωσή του σε πρόσωπο, σε πνευματική ποιότητα.

Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημάνουμε τη σπουδαιότητα που αποδίδει η ορθόδοξη χριστιανική ηθική στην έννοια πρόσωπο, που τη διαστέλλει σοβαρά από την έννοια άτομο. Κι αυτό γιατί η χριστιανική ηθική συνεπής προς το ορθόδοξο δόγμα προσδιόρισε τις θεμελιώδεις αρχές και έννοιές της σύμφωνα με τις δογματικές αλήθειες της Ορθοδοξίας. Έτσι όταν η ορθόδοξη χριστιανική σκέψη διαπίστωσε τη διαφορά ανάμεσα στις παραπάνω έννοιες με αφετηρία τη διάκριση των προσώπων της Τριαδικής Θεότητας, προσδιόρισε ως ανθρώπινο πρόσωπο την ξεχωριστή και επώνυμη υπόσταση αντίθετα από το ανώνυμο φυσικό άτομο

Το άτομο λοιπόν δεν είναι παρά μονάδα του είδους, από το οποίο προέρχεται και στο οποίο ανήκει από τη γέννηση ως το θάνατο. Η νομοτελειακή αυτή εξάρτηση φανερώνει την υποταγή του ατόμου στην απρόσωπη συλλογική αναγκαιότητα, που υπαγορεύεται βασικά από τους νόμους της «πεπτωκυίας φύσεως». Έτσι το άτομο ταυτίζεται με την «παρά φύσιν» κατάσταση του ανθρώπου, που κάτω από τη δουλεία της αμαρτίας αδυνατεί να προσεγγίσει και να γνωρίσει την αλήθεια της καταστάσεώς του, η οποία και θα το ελευθερώσει. Το άτομο μέσα στο κέλυφος του εγωκεντρισμού δεν έχει την αίσθηση της πνευματικής δράσεως κι αδυνατεί να δει τον πλησίον και το Θεό, που βρίσκονται μόλις απ' έξω. Η θέα του πλησίον και του Θεού, που θάνατι ταυτόχρονα και συνάντησή τους είναι δυνατή μόνο με το σπάσιμο του εγωισμού, την απελευθέρωση από το κέλυφος της απομονώσεως και την έξοδο για συνάντηση με το «συ» στη δημιουργία της κοινωνίας του «εμείς».

Χαρακτηριστικά λοιπόν στοιχεία της καταστάσεως του ατόμου είναι πάντα ο εγωισμός, η δουλεία στην αμαρτία, η στέρση της πνευματικής δράσεως κι η απομάκρυνση από τον πλησίον και το Θεό.

Το πρόσωπο αντίθετα είναι μια ενότητα ψυχοπνευματικών στοιχείων, που βρίσκονται πάνω από κάθε φυσιοκρατική και βιολογική αναγκαιότητα. Το πρόσωπο είναι μια απόλυτη αξία. Είναι εκείνο το ξεχωριστό κάτι, που σε μιαν ασύλληπτη πολυμορφία συνθέτει την ανεπανάληπτη ιδιαιτερότητα του «κατά φύσιν» ανθρώπου. Έτσι είναι αδύνατο σ' ολόκληρη την ανθρώπινη ιστορία να βρεθεί για

οποιοδήποτε πρόσωπο ένα «ακριβές αντίγραφο». Κάθε άνθρωπος ως πρόσωπο είναι κι ένας ξεχωριστός κόσμος. Είναι μια μικρή ολότητα, μια μικρή πληρότητα ανάλογη της κοσμικής, ένας τέλειος μικρόκοσμος μέσα στην απέραντη δημιουργία, όπως χαρακτηριστικά τον ονομάζει ο άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος. Γι' αυτό το πρόσωπο δεν είναι ποτέ κάτι το στατικό. Νοείται πάντα σε μια κοινωνική διάσταση, γιατί κινείται για να συναντήσει τον πλησίον και ιδιαίτερα το πρότυπό του, που είναι ο Τριαδικός Θεός.

Η κίνηση αυτή, που κοινωνιολογικά μπορεί να χαρακτηριστεί ως έκφραση και ρόλος του προσώπου, αποκαλύπτει μέσα σ' αυτό την ύπαρξη κοινωνικού δυναμισμού. Ο όρος εδώ δε σημαίνει την ασυνείδητη κοινωνικότητα, που υπάρχει σ' ολόκληρη τη βιολογική δημιουργία κι είναι μια φυσιοκρατική τάση —θα λέγαμε αναγκαιότητα υπάρξεως— σ' όλα τα ζώα ακόμα και στα φυτά. Κοινωνικός δυναμισμός είναι μια πνευματική λειτουργία, που θεολογικά ανάγεται στο «κατ' εικόνα» κι αποτελεί βασικό στοιχείο της ανθρώπινης προσωπικότητας. Είναι μια δυναμική κίνηση αγάπης και ελευθερίας, που σπάζει, όπως είπαμε, το φράγμα του ατομικού απομονωτισμού και οδηγεί τον άνθρωπο στη σφαίρα του διαλόγου, στη διάσταση του κοινωνικού. Είναι η κίνηση, που κάνει τον άνθρωπο να κοινωνεί με το πνεύμα, ν' αποδεσμεύεται απ' τις αναγκαιότητες κι ελεύθερος να πιστεύει σε αξίες, ν' αγωνίζεται γι' αυτές, να δημιουργεί πολιτισμό, να διαφέρει από τα ζώα. Είναι η κίνηση, που σε οριζόντια διάσταση διαλόγου με τον πλησίον εκφράζει την κοινωνικότητα, ενώ σε κατακόρυφη διάσταση διαλόγου με το Θεό αποκαλύπτει την πνευματικότητα. Στην κίνηση αυτή δεν υπάρχει καταναγκασμός, αφού ο άνθρωπος είναι πάντα ελεύθερος ν' αμφιβάλλει όχι μόνο για την πνευματικότητα, αλλά και για τον ίδιο το Θεό. Έτσι η ελευθερία είναι χαρακτηριστικό και της πνευματικότητας στην ιδιαίτερη σχέση του ανθρώπου με το Θεό ως πλάσμα με τον πλάστη του, ως τέκνο με τον ουράνιο πατέρα του.

Στο σημείο αυτό χρειάζεται να σταθούμε για λίγο, αφού βλέπουμε να προβάλλει η αρετή της υπακοής, της οποίας τη σχέση με την ελευθερία θα παρακολουθήσουμε στη συνέχεια,

Σε κείμενο της Α'Επιστολής του Αποστόλου Πέτρου διαπιστώνουμε ότι οι Χριστιανοί ονομάζονται «τέκνα υπακοής» Αν θελήσουμε να συνδέσουμε το χαρακτηρισμό αυτό με ένα άλλο κείμενο της Β'προς Θεσσαλονικείς Επιστολής του Αποστόλου Παύλου, βλέπουμε ότι η άρνηση της υπακοής στο Θεό ισοδυναμεί με απιστία. Το ίδιο φαίνεται και σ' άλλα κείμενα του Παύλου, όπου εναλλάσσονται οι όροι «πίστη» και «υπακοή» σε σημείο, που να παρουσιάζονται σχεδόν ταυτόσημοι. Απόλυτη συνωνυμία των όρων βρίσκουμε στον Παιδαγωγό του Κλήμεντος του Αλεξανδρέως, όπου υποστηρίζεται ότι η υπακοή του λόγου δεν είναι τίποτε άλλο

από την ίδια την πίστη

Η ερμηνεία της σχέσεως των όρων δεν πρέπει να μελετηθεί χωριστά από τη σχέση του ανθρώπου με το Θεό. Στην προπρωτική κατάσταση η σχέση αυτή συνδέεται με την υπακοή του ανθρώπου, που κι αυτή είναι δεμένη με το αυτεξούσιο. Κακή χρήση του αυτεξουσίου δημιουργεί την παρακοή, με την οποία αρχίζει η δυναστεία της φθοράς και του θανάτου και η απώλεια της ελευθερίας. Έτσι η παρακοή διακόπτει τη σχέση του ανθρώπου με το Θεό και γίνεται αφορμή αμφισβήτησεως και απιστίας του ανθρώπου. Με την εφαρμογή του έργου της θείας οικονομίας και της αναπλάσεως του «πεπτωκότος» πραγματοποιείται η ανάκλησή του στην υπακοή του Θεού. Την παρακοή, που στέρησε τον παράδεισο από τους πρωτοπλάστους μόνο η υπακοή θα μπορούσε να παραγράψει. Γιατί μόνο η υπακοή ήταν σε θέση να απομακρύνει την πτωτική αμφισβήτηση και απιστία, που προκάλεσε τη διακοπή των σχέσεων ανθρώπου και Θεού. Έτσι με την υπακοή πραγματοποιείται η ανασύσταση της κοινωνίας των σχέσεων, που στο βάθος επισφραγίζονται με τη βίωση της πίστεως από τον άνθρωπο και την προσφορά της αληθινής ελευθερίας από το Θεό.

Στη θεολογική αυτή διατύπωση κρύβεται μια αλήθεια, που συχνά μας διαφεύγει. Η αλήθεια αυτή μας λέει πως η ανάκτηση της ελευθερίας ποτέ δεν μπορεί να θεωρηθεί ως επιτυχία σε μια προσπάθεια του ανθρώπου. Ο εμπειρικός άνθρωπος δεν είναι σε θέση να προσφέρει στον εαυτό του την ελευθερία, γιατί η ελευθερία είναι δεμένη με το Πνεύμα του Κυρίου και αποτελεί αποκλειστική προσφορά του Θεού. Μόνον ο Θεός προσφέρει την ελευθερία. Κατά συνέπεια η ελευθερία δεν κατακτάται από τον άνθρωπο, αλλά του προσφέρεται από το Θεό. Ο άνθρωπος έλκεται από την ελευθερία, που για να τη νιώσει, να την ενεργοποιήσει και να τη χαρεί χρειάζεται με την υπακοή κι εμπιστοσύνη στο Θεό ν' απελευθερωθεί από τη δουλεία της αμαρτίας.

Στη συνάντηση ελευθερίας και υπακοής βλέπει κανείς το πολύ γνωστό στο Χριστιανισμό σχήμα των αντιθέσεων. Των αντιθέσεων, που είναι αδύνατο να γεφυρωθούν με τη λογική. Έτσι είναι παράλογο το εγχείρημα συγκρίσεως της ελευθερίας ως δωρεάς του Θεού από τη μια, και της υπακοής ως προσφοράς του ανθρώπου από την άλλη. Δεν υπάρχουν μεγέθη για τέτοια σύγκριση. Είναι το ίδιο σαν να θέλουμε να μετρήσουμε την αιωνιότητα σε σχέση με το χρόνο, το τέλειο σε σχέση με το ατελές. Στη θεολογική γλώσσα ο χρόνος αγκαλιάζεται απ' την αιωνιότητα και παίρνει τα χαρακτηριστικά της, το τέλειο τελειοποιεί το ατελές, το θείο θεώνει το ανθρώπινο, και στο θέμα μας η ελευθερία παίρνει την υπακοή και τη μεταμορφώνει σε ελευθερία. Με μια τέτοια υπέρβαση της αντιθέσεως η ελευθερία γίνεται υπακοή κι η υπακοή ελευθερία. Χωρίς ελευθερία λοιπόν η υπακοή

είναι δουλεία και χωρίς υπακοή η ανθρώπινη ελευθερία δεν διαφέρει καθόλου από την αυθαιρεσία.

Με τη διαπίστωση αυτή φτάνουμε σ' ένα από τα πιο κρίσιμα σημεία της χριστιανικής ηθικής, δηλαδή στη θέση της ελευθερίας ανάμεσα στις σύγχρονες μορφές υπακοής. Στο μοναχισμό, την πνευματική ζωή, την οικογένεια, τις παιδαγωγικές σχέσεις και τις σχέσεις με τους φορείς της κοσμικής εξουσίας το πρόβλημα της υπακοής και της ελευθερίας εμφανίζεται οξύτερο τελευταία μετά την αμφισβήτηση της εξουσίας και της αυθεντίας. Με την αμφισβήτηση αυτή έχει σπάσει η ενότητα ανάμεσα στις έννοιες μας και η ελευθερία αντιμετωπίζεται από τον άνθρωπο ως δικαίωμα και απαίτηση. Έτσι οι γνωστές μορφές της ελευθερίας υποστηρίζεται ότι είναι κατακτήσεις του ανθρώπου, αλλά όπως φάνηκε καθαρά πιο πάνω, κανείς δεν μπορεί να προσφέρει στον εαυτό του ελευθερία. Χωρίς την αυτοϋπέρβαση του ανθρώπου στις λεπτομέρειες της υπακοής μια τέτοια ελευθερία είναι μόνο κατ' επίφαση ελευθερία, είναι κίβδηλη ελευθερία και δε θ' αργήσει να εκδηλωθεί ως αυθαιρεσία. Κι αυτοί που δέχονται μια τέτοια ελευθερία είναι φυσικό να τη δέχονται δουλικά, γιατί η υπακοή τους είναι κίβδηλη, είναι δουλεία,

Για την ορθόδοξη χριστιανική ηθική η ελευθερία προσφέρεται μόνο από το Θεό κι η υπακοή του ανθρώπου ανάγεται στο Θεό ανεξάρτητα από το ποιός την αξιολογεί ή την κατευθύνει στις προηγούμενες σχέσεις. Στο σχήμα αυτό οι πόλοι είναι Θεός και άνθρωπος και η επικοινωνία πνευματική. Κάθε τι, που παρεμβάλλεται στην επικοινωνία αυτή, είναι γιατί του δόθηκε «άνωθεν» η οικονομία της παιδαγωγίας ή της συνέργειας για τη φανέρωση του θείου θελήματος. Μέσα στην προοπτική αυτή πρέπει να δούμε την απάντηση του Ιησού στον Πιλάτο όταν του είπε πως είχε εξουσία να του προσφέρει ελευθερία. «Ουκ είχες εξουσίαν κατ' εμού ουδεμίαν», είναι η απάντηση, «ει μη ην δεδομένον σοι άνωθεν». Στην ίδια προοπτική τοποθετείται η μοναχική υπακοή στο γέροντα, που προσφέρεται για να διευκολύνει την επικοινωνία και την υπακοή του υποτακτικού του στο Θεό. Κι ακριβώς στις περιπτώσεις της πραγματικής υπερβάσεως της ατομικότητας η υπακοή του μοναχού γίνεται πηγή χαράς και πνευματικό μεθύσι, γιατί μεταμορφώνεται σε ελευθερία.

Η κατανόηση των παραπάνω αντιφάσεων είναι αδιανόητη στον κοσμικά σκεπτόμενο άνθρωπο γιατί ζει με την ψευδαίσθηση της παντοδυναμίας του. Η παντοδυναμία αυτή είναι δυνατό να στηρίζεται είτε σε οικονομική επιφάνεια, είτε σε κοινωνική προβολή, είτε σε επαγγελματική εξασφάλιση, είτε σε ιδεολογική ολοκλήρωση, είτε σε πολιτική αυτάρκεια ή υπεροχή, είτε ακόμα και σε θρησκευτική πληρότητα, που γεννά ένας εύκολος ευσεβιστικός φαρισαϊσμός. Στις διαστάσεις μιας τέτοιας υπεροχής η ελευθερία αντιμετωπίζεται με καθημερινά

μεγέθη ως ανθρώπινο κτήμα, που για τη χρήση του είναι άχρηστη ή μάλλον επιζήμια η υπακοή. Έτσι η υπακοή στο θέλημα του Θεού θεωρείται μωρία ανάλογη με τη μωρία του Σταυρού. Η μωρία όμως αυτή για τον «κατά φύσιν» άνθρωπο αποτελεί τη μοναδική σωτήρια σοφία.

Μέσα στην αλήθεια αυτή κρύβεται όλο το δράμα του ανθρώπου, που αδύναμος μακριά από το Θεό, ζήτησε να κατασκευάσει υποκατάστατα δυνάμεως για να διώξει με ψευδαισθήσεις το φόβο της αδυναμίας, της πτώσεως, της φθοράς και του θανάτου. Γέμισε τον κόσμο του ελευθερίες, κίβδηλες ελευθερίες, που μεταβλήθηκαν σε αυθαιρεσίες, αλλά στο βάθος έμεινε δούλος μιας αναγκαιότητας, που τον κατευθύνει δυναστικά. Έτσι έμεινε ξένος στην πνευματική ελευθερία, γιατί ήταν ξένος στην υπακοή, ξένος στο πνεύμα, ξένος στον Κύριο.

Η υπακοή προϋποθέτει συναίσθηση της ανεπάρκειας και της αδυναμίας του ανθρώπου να βρει και να εκπληρώσει τον πραγματικό σκοπό της υπάρξεώς του. Με την προϋπόθεση αυτή ο δρόμος της υπακοής είναι δρόμος ταπεινώσεως, γιατί χωρίς ταπείνωση η υπακοή μπορεί να μεταβληθεί σε υποκρισία. Ο ταπεινός πιστός δεν ανακρίνει το θέλημα του Θεού, ούτε προσπαθεί να κατανοήσει τη χρησιμότητα ή τη σκοπιμότητά του για να δικαιολογήσει την εφαρμογή του. Υπακούει σ' αυτό γιατί είναι το θέλημα του Θεού, το θέλημα του ουράνιου πατέρα του. Εδώ φαίνεται ο απόλυτος χαρακτήρας της χριστιανικής ηθικής, που προβάλλει στον άνθρωπο το θέλημα του Θεού χωρίς περιθώρια συζητήσεων, γιατί το θέλημα αυτό συνδέεται με υποκείμενο, που κατά το σχήμα των προηγουμένων αντιθέσεων δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί, να αξιολογηθεί από τον κτιστό και πεπερασμένο άνθρωπο. Αυτό δεν σημαίνει ότι η υπακοή στο Θεό πρέπει να αντιμετωπίζεται σαν μια ανάγκη, που επιβάλλεται στον άνθρωπο από πάνω. Η υπακοή είναι η «κατά φύσιν» κατάσταση, που αν δεν την προσεγγίσει ο εμπειρικός άνθρωπος με υπέρβαση της «παρα φύσιν», είναι αδιανόητη η δυνατότητα επιστροφής του στο αρχαίο κάλλος, στην ελευθερία του Θεού. Όταν λοιπόν ο άνθρωπος ενοχλείται από την ιδέα της υπακοής στο Θεό, τότε σημαίνει ότι αδυνατεί να καταλάβει σε ποιά θέση βρίσκεται, και δεν είναι ελεύθερος να βγει από το «εγώ» του στην κοινωνία του πλησίον και του Θεού.

Έτσι φτάνουμε στη διαπίστωση πως η ελευθερία είναι μια εσωτερική απολύτρωση του ανθρώπου από το «εγώ», στη θέση του οποίου μπαίνει ο Θεός και ο κόσμος ολόκληρος. Αυτή η εσωτερική ελευθερία η απόλυτα πνευματική είναι το μεγάλο παράδοξο του χριστιανικού ήθους, που φαίνεται στη ζωή των αγίων και των μαρτύρων. Στις διώξεις η εσωτερική ελευθερία κάτω από την πίεση και τον καταναγκασμό δεν εξουθενώνει το πρόσωπο, αλλά του προσφέρει τρομακτικές δυνάμεις όχι απλώς για αντοχή στο σωματικό πόνο, αλλά κυρίως για εκδήλωση

αγάπης στους βασανιστές, που συχνά μεταλλάσσονται και διαδηλώνουν πίστη (δηλ. υπακοή) στο Θεό και αποδέχονται κι οι ίδιοι το μαρτύριο.

Εδώ αποκαλύπτεται το στοιχείο του ηρωισμού ως έκφραση της ελευθερίας, που απορρίπτει και τις ζωτικές ανθρώπινες αξίες ή αμφισβητεί την κάθε εξωτερική αναγκαιότητα ακόμα κι αν αυτή μπορεί να λέγεται εξωτερική ελευθερία. Με μια τέτοια τοποθέτηση ο μάρτυρας θυσιάζει πάντα τη ζωή για την πνευματική ελευθερία, αλλά ποτέ την πνευματική ελευθερία για τη ζωή. Την αντίφαση αυτή ίσως είναι δύσκολο να τη συλλάβει ο εμπειρικός άνθρωπος, για την ορθόδοξη όμως χριστιανική ηθική είναι μια βασική θέση, που η βίωσή της αποκαλύπτει ορθόδοξο ήθος. Με την ελευθερία είναι δεμένη όχι τόσο η ζωή, όσο η πνευματική ποιότητα της ζωής, η αξία του ανθρώπινου προσώπου, η ψυχή. Αν χαθεί η πνευματική ποιότητα της ζωής, αν χαθεί η αξία του ανθρώπινου προσώπου, αν χαθεί η ψυχή, ποιό θα είναι το νόημα της ανθρώπινης υπάρξεως; Αυτό είναι το μεγάλο ερώτημα, που διαρκώς θέτει στον άνθρωπο η Εκκλησία επαναλαμβάνοντας τα λόγια του Κυρίου· «τί ωφελήσεται άνθρωπος εάν τον κόσμον όλον κερδήση, την δε ψυχήν αυτού ζημιωθή; ή τί δώσει άνθρωπος αντάλλαγμα της ψυχής αυτού;».

Από το σημείο αυτό αρχίζει να φαίνεται πως η ένταξη του ανθρώπου στην περιοχή της υπακοής και της ελευθερίας αποτελεί ταυτόχρονα και ένταξή του στην εσχατολογική προοπτική, που προσφέρει η Εκκλησία. Χωρίς την εσχατολογική προοπτική, που δεν είναι στην πραγματικότητα μια παθητική αναμονή των εσχάτων, η υπακοή του ανθρώπου κινδυνεύει να μεταβληθεί σε ευσεβιστική συνήθεια, που δεν θάταν άδικο να χαρακτηρίζεται «όπιο των λαών». Η εσχατολογική προοπτική τροφοδοτεί την υπακοή με τη βεβαιότητα της ελπίδας, που μειώνει τη θλίψη για την κατάσταση του κόσμου κάτω από την εξουσία του κακού. Έτσι η πραγμάτωση της ελευθερίας δεν μεταβάλλεται σ' έναν απώτερο σκοπό, αλλά μέσα στην παραπάνω προοπτική παραμένει μια μόνιμη μέριμνα των πιστών, Το κείμενο του Αποστόλου Παύλου στην Επιστολή προς Γαλάτας δεν αφήνει αμφιβολίες. «Τη ελευθερία ουν, ή Χριστός ημάς ηλευθέρωσε, στήκετε και μη πάλιν ζυγώ δουλείας ενέχεσθε». Στο κείμενο δεν γίνεται λόγος για μια οποιαδήποτε ελευθερία, αλλά για κείνη που συνδέεται με το Χριστό και την απελευθέρωση του ανθρώπου από την αμαρτία. Κι ο επιτακτικός χαρακτήρας του «στήκετε» δείχνει καθαρά το μέγεθος της ευθύνης για τη διαφύλαξη αυτής της ελευθερίας.

Έτσι φτάνουμε στο δραματικότερο σημείο της χριστιανικής ευθύνης, τη διαφύλαξη της ελευθερίας. Στο σημείο αυτό, που είναι ένα από τα βασικά προβλήματα της χριστιανικής ηθικής, το θέμα είναι πώς θα διαφυλαχτεί το πολύτιμο αυτό αγαθό αυθεντικό και ελεύθερο μέσα στο δαιδαλώδες και πολύπλοκο κύκλωμα των αποσπασματικών ελευθεριών της εποχής μας. Ξαναγυρίζοντας στα

λόγια από την πρόσφατη διάλεξη του καθηγητή Trutz Rendtorff υπενθυμίζουμε το ερώτημα· «πώς μπορεί η ελευθερία να παραμείνει ελεύθερη;». Η απάντηση βρίσκεται στο «στήκετε» του Αποστόλου Παύλου. Είναι η απάντηση της χριστιανικής ηθικής για τον τρόπο βιώσεως της ελευθερίας και της υπακοής και αναλύεται: με θυσία, με επαγρύπνηση, με άσκηση.

<http://bit.ly/18d4ER7>